

Co je epistemický výrok?¹

Ivo Pezlar, FF MU Brno

Abstrakt

Cílem následujícího textu je podat stručnou odpověď na otázku, co je to epistemický výrok. Nejdříve se seznámíme s obecnou formou epistemického výroku, následně se pokusíme rozhodnout, zda epistemické výroky spadají do oblasti zájmu epistemologie či nikoli, a na závěr promluvíme o rozdílu mezi znalostí a výrokem o znalosti.

Co je epistemický výrok?

Nejspíše všichni, jak tady nyní sedíme, bychom byli schopni bez větších obtíží stručně definovat, co je to výrok analytický, jak se liší od výroku syntetického anebo vymezit základní rozdíl mezi výrokem a priori a výrokem a posteriori.

Dokázali bychom to však i v případě epistemického výroku? Co rozumíme pod termínem „epistemický výrok“? Kde bychom vedli dělicí čáru mezi ním a výrokem doxastickým a jaké bychom mu přiřkli základní charakteristiky?

Pokud máte s odpověďmi potíže, není na tom nic zvláštního. Zatímco o výše zmiňovaných druzích výroků bylo vydáno již téměř nepřehledné množství literatury, epistemické výroky jsou doposud spíše přehlíženým tématem. Nebudu se zabývat otázkou, proč tomu tak je, ale spíše se pokusím ukázat, že toto téma stojí pozornost.

Co je to tedy epistemický výrok? Uvažme následující větu:

- (1) Alenka ví, že všichni staří mládenci jsou neženatí muži.

Věta (1) je příkladem epistemického výroku. Jak můžeme vidět, epistemický výrok má tedy formu oznamovací věty, která se vyjadřuje o *znalosti* určitého individua nebo skupiny individuí (v našem případě jde konkrétně o Alenčinu znalost). Z toho bychom mohli odvodit, že epistemické výroky spadají do kompetence epistemologie. Tento závěr je ovšem chybný. Proč, to si můžeme ukázat následující úvahou.

Čím se zabývá obecně epistemologie? Pojmovou analýzou znalosti, způsoby, jakými jednotlivé znalosti získáváme, zdůvodňujeme atp. Co je ale hlavním sdělením věty (1)? To, že všichni staří mládenci jsou neženatí muži (což by zajímalo právě epistemologii), nebo to, že to Alen-

¹ Příspěvek byl přednesen na Studentské vědecké konferenci dne 24. 3. 2010, kterou pořádala Katedra filozofie Ostravské univerzity.

ka ví? Nepochybně druhá možnost. Můžeme tedy celou vedlejší větu nahradit symbolem p , který nám bude zastupovat všechny pravdivé věty, které lze vědět. Dostaneme:

(1') Alenka ví, že p

Samozřejmě můžeme jít ještě o kousek dál, neboť svoji pozornost určitě nechceme omezit jen na Alenku, tedy:

(1'') A ví, že p

Schéma (1'') nazveme obecnou formou epistemického výroku. Jak vidíme, to, co zajímá epistemologii — tedy právě ony „vedlejší věty“ reprezentující konkrétní znalosti, které jsme zahrnuli pod p — je pro nás nyní vlastně nepodstatné. Pokud se bavíme o formě epistemického výroku, tak nás nezajímá, co konkrétně Alenka ví nebo jak si to zdůvodnila, ale zkrátka jen to, že něco (nějaké p) ví.

Vidíme tedy, že epistemické výroky a jejich analýza stojí jaksi mimo záběr epistemologie. Pokud ale nejsou předmětem epistemologie, která disciplína se jimi zabývá?

Nebudu vás dlouho napínat a rovnou prozradím, že epistemické výroky jsou předmětem zájmu tzv. epistemické logiky. Ta se obecně nezabývá tím, co to znamená, že Alenka ví nějaké p nebo jak toto p Alenka ví (tj. jaké jsou její zdroje zdůvodnění), ale tím, že „Alenka ví nějaké p “, a s takovými výroky pracuje jako se svými atomickými prvky.

Z toho vyplývá, že epistemická logika se nezabývá přímo *znalostmi* samotnými, resp. jejich reprezentacemi ve formálním jazyce, ale *výroky o znalostech*, tj. epistemickými výroky.

Čím se liší znalost od výroku o znalosti? Proč by se nemohla epistemická logika zabývat přímo znalostmi? Abychom na to mohli odpovědět, je třeba se nejdříve krátce zamyslet nad tím, jak je v epistemické logice pojímána znalost.

Jednotlivé znalosti jsou vyjadřovány prostřednictvím vět jako např.:

(p) Všichni staří mládenci jsou neženatí muži.

Nicméně sama věta (p) nevyjadřuje žádnou znalost, je to jen pravdivá věta. Věta (p) se stane znalostí až tehdy, když k ní určité individuum (např. Alenka) zaujme propoziční postoj vyjádřený právě výrokiem o znalosti (tj. epistemickým výrokiem), jako např. (1). Tedy, abychom nějakou větu nazvali znalostí, musí být jednak pravdivá, ale také musí mít svého „nositel“e“. Nic jako znalost o sobě neexistuje. Znalost bez nositele je právě jen pravdivou větou. Takže věta (p) se stává znalostí až v okamžiku, kdy k ní nějaký agent zaujme epistemický propoziční postoj, viz věta (1).

Ale pozor, znalostí se stává právě a jen (p), nikoli celá věta (1)! Proto se nemůže epistemická logika zabývat přímo znalostmi, neboť pokud se vyskytne znalost mimo epistemický postoj, přestává být znalostí a je jen pravdivou větou (znalost je tedy v epistemickém výroku jakoby „vnořena“). Jsou to tedy právě epistemické výroky, které určují „co je znalost“. Zaujetí epistemického propozičního postoje k větě (p) je „vyřčením“ epistemického výroku. Epistemické výroky jsou tedy vlastně deklarací znalosti, „identifikují“ znalosti. Proto je nazývám výroky o znalosti.

Domnívám se, že pokud přistoupíme na tuto interpretaci epistemických výroků, doposud tolik problematická hranice mezi epistemologií a epistemickou logikou se stane zase o něco jasnější. Epistemická logika samozřejmě chce modelovat znalosti, ale nedělá to přímo, ale prostřednictvím výroků o znalosti. To je právě onen rozdíl mezi znalostí na jedné straně a výrokiem o znalosti neboli deklarací znalosti na straně druhé.

Co bych tedy chtěl, abyste si z mého příspěvku odnesli, je to, že (a) jak epistemologie, tak i epistemická logika se zabývají znalostí, ovšem zatímco epistemologie se snaží analyzovat pojem znalosti přímo, epistemická logika přistupuje k analýze znalosti nepřímo, a to skrze epistemické výroky, a že (b) epistemický výrok jsme explikovali jako výrok o znalosti, resp. jako epistemický propoziční postoj individua *A* zaujatý k pravdivé větě *p*.

Literatura

Audi, R. *Epistemology: A Contemporary Introduction to the Theory of Knowledge*. London: Routledge, 1998.

Hintikka, J. *Knowledge and Belief - An Introduction to the Logic of the Two Notions*. London: King's College Publications, 2005.